

UNA MIRADA CAP ENDINS

Dissensions entre franquistes a la Tarragona dels anys 1939 i 1940.

Joan Maria Thomàs

És sabut que, sovint, l'aparença no correspon a la realitat. De fet, és fàcil que els estudiosos que s'apropen a l'estudi de la dictadura franquista *per dintre*, sigui d'àmbit estatal, provincial o local, detectin nivells variables de conflictivitat entre les autoritats, institucions, tendències o faccions polítiques que componen aquest règim. I és que al "Nuevo Estado", forjat precisament, segons una de les seves premises fundacionals, per acabar amb les divisions inherents al sistema democràtic, no li interessava que fos coneguda la pròpia dissensió. Aquesta dissensió era manifestació derivada del funcionament del propi sistema dictatorial o bé de la mateixa diversitat política present al seu interior. Intentarem, en les planes que segueixen, mostrar algunes de les tensions que es donaren entre autoritats o sectors franquistes de Tarragona des del moment de l'ocupació de la capital provincial, el dia 15 de gener de 1939, fins a finals de l'any 1940, tractant alhora de mostrar-ne la importància i d'esbrinar-ne les causes.

Nogensmenys, el fet que abans de l'ocupació de la ciutat de Tarragona i del completament de la conquesta de la província existís un període de nou mesos (abril de 1938-gener de 1939) en el qual una faixa de territori tarragoní -la situada a tot el sud de l'Ebre i amb poblacions com Gandesa, Móra d'Ebre, Tortosa, Amposta o Sant Carles de la Ràpita (1)- estigués en mans dels "nacionals", fa necessari de referir-se, encara que sigui superficialment, a les tensions que es produïren en aquesta primera època. Tensions que giraren a l'entorn de la qüestió de la "Unificació", és a dir, de l'aplicació a les forces polítiques catalanes del decret de 19 d'abril de 1937 que creava el partit únic Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. i que dissolia les dues forces més importants actuants a la "Zona Nacional" en el primer any de guerra: Falange Española de las J.O.N.S. i Comunió Tradicionalista. La realitat fou que, després d'un acord inicial del "Secretariado Político" central del nou moviment, favorable a concedir a un carlí el comandament de la "Delegación Territorial de Cataluña" de F.E.T. in partibus, els falangistes aconseguiren fer-se amb la prefectura i, fins i tot, convertir la F.E. catalana de "Zona Nacional" en F.E.T., en detriment dels tradicionalistes.

Aquests fets portaren als carlins a una actitud bel·ligerant de reclamació dels seus drets (de fet havien estat el partit ultradretà més important del Principat durant la República i eren els més nombrosos entre la colònia catalana refugiada a l'Espanya "Nacional") i també a la recerca de l'erosió de la gestió dels falangistes. Això es veié precisament arran de la creació, a les acaballes del mes de març de 1938, de les "jefaturas" provincials de F.E.T. de Lleida i de

Tarragona, ambdues posades en mans de falangistes. José María Fontana, el "jefe provincial" de Tarragona, fou acusat pels carlins el mes d'agost d'aquell any -junt amb el de Lleida, Bañeres (2)-, davant el secretari general Raimundo Fernández-Cuesta, d'haver nomenat caps locals de F.E.T. o gestors municipals algunes persones d'anterior filiació esquerrana. Si bé els de la Comunió no aconseguiren la destitució dels dos jerarques provincials, s'hagueren de rectificar aquells nomenaments. De bell nou, el desembre de 1938, un obscur assumepte intern de l'"Auxilio Social" tarragoní fou utilitzat pels carlins per tractar de qüestionar la gestió de Fontana, sense èxit (3). I és que el cap de F.E.T. -com, en general, tota la Territorial catalana de "Zona Nacional"- comptava amb el recolzament no tan sols del secretari general de l'organització sinó també del propi ministre de l'Interior, Ramón Serrano Suñer, que considerava als falangistes els més adequats per dirigir el partit únic a la "región catalana". El principal antagonista carlí de Fontana, José María Sentís Simeón, hagué de conformar-se amb el govern civil de Guadalajara (4).

Si bé els conflictes entre falangistes i carlins tingueren -com veurem- continuïtat durant els anys següents, fins a mitjan de 1939 no tenim notícies de tensions importants entre el cap provincial falangista de Tarragona i el governador civil. Aquest últim càrrec l'havien ocupat fins aleshores Carmelo Monzón Mosso, designat el 17 d'abril de 1938 governador "de la parte liberada de las provincias de Tarragona y Castellón de la Plana" (5); i Antonio Iturmendi Bañales, advocat de l'Estat, biscaí, que uns dies abans de l'ocupació de la capital substituï Monzón (6). Iturmendi era d'adscripció tradicionalista, i potser, amb el seu nomenament, es buscà de compensar el carlisme del seu apartament del comandament de F.E.T.

Tanmateix, un seriós enfrontament entre les dues màximes autoritats civils tarragonines esclatà algun temps després de la designació de Mateo Torres Bestard com a governador, el març de 1939 (7). Val la pena de detenir-nos en la biografia de Torres. Nascut a Mallorca el 1891 (8), el governador era un militar de carrera -d'Infanteria, amb el grau de comandant en aquell moment- i gaudia d'un important pedigree "nacional": antic ajudant de Franco quan fou cap de la Comandància General de les Balears (març 1933-octubre 1934) i de Madrid (9), i també amic personal seu. Torres havia jugat un important paper en la preparació del cop del 18 de Juliol a Mallorca, en tant que president de la junta divisionària de Balears de l'organització clandestina militar U.M.E. Posteriorment, utilitzant la seva relació amb el "Generalísimo", havia contribuït decisivament que s'incoés sumari de responsabilitats a alguns dels principals caps militars de l'illa, arran de llur actuació en relació amb el desembarcament republicà d'agost-setembre de 1936. L'octubre d'aquest mateix any seria designat governador civil de les illes (10) i, en aquest càrrec estant, el seu nom ha estat associat per diferents autors a l'etapa més dura de la repressió dels nacionals a Mallorca (novembre de 1936-març de 1937), fase caracteritzada tant pel funcionament sistemàtic dels consells de guerra i l'aplicació de penes de mort com per l'afusellament de persones que tot just acabaven d'ésser alliberades de les presons (11).

Després de romandre uns mesos en la màxima responsabilitat civil de les Balears, el maig

de 1937 cessà (12). Poc temps després, el mes de juliol (13), el trobem exercint de “delegado nacional de Organizaciones Juveniles” de F.E.T. y de las J.O.N.S., càrrec al qual amb molta probabilitat accedí gràcies a les seves bones relacions amb el Quarter General de Salamanca. En relació amb aquest últim nomenament, tot i que Torres no era ni d’origen falangista d’abans de la guerra ni tampoc carlí (14), cal tenir present que dos capitans i “vells” falangistes amb destinació a Mallorca, Ladislao López Bassa -d’Enginyers i mallorquí ell mateix- i Vicente Sergio Orbaneja -de Sanitat i parent llunyà de José Antonio Primo de Rivera- (15), s’havien traslladat a Salamanca els primers mesos de 1937 postulant la “unificació” i relacionant-se estretament amb Ramón Serrano Suñer, el vertader dissenyador de l’operació unificadora (16). Fins i tot, un cop que Manuel Hedilla Larrey, “Jefe Nacional” de F.E., es negà a participar en el comandament del nou partit únic, el capità López Bassa ocupà el càrrec de “secretario del Secretariado Político” de F.E.T., un lloc que havia estat reservat al propi Hedilla. Per tot això, no li degué resultar gaire difícil a Torres obtenir la delegació nacional de les OO.JJ. (17). Tanmateix, tampoc s’hi estigué gaire temps (18): el setembre d’aquell 1937 fou designat governador civil de Pontevedra, des d’on ja passaria, un any i mig després, a ocupar el mateix càrrec a Tarragona.

Arribat Torres a la província, sembla que durant els primers mesos d’estada a Tarragona les seves relacions amb el cap provincial de F.E.T. foren bones. Participà junt amb Fontana -i sovint també amb el governador militar- en la majoria de les concentracions falangistes que es celebraren fins a mitjans de l’estiu del 1939, a Sarral, Tarragona, Alcover o Reus (19) i que culminaren amb la visita del comte Ciano, ministre italià d’Afers Estrangers a Tarragona l’11 de juliol d’aquell any (20).

Tanmateix, les diferències de tarannà polític entre Torres i Fontana existien i poc a poc anaren emergint. I és que cal tenir en compte que Torres era falangista recent i Fontana, en canvi, un antic cap de F.E. “de la hora primera” i nacional-sindicalista convençut. D’aquesta manera, en el procés de substitució de la comissió gestora de l’Ajuntament de Tarragona, designada per l’“Auditoría de Guerra del Ejército de Ocupación”, el governador acceptà la proposta de Fontana que el nou alcalde fos José Macián Pérez, secretari provincial de F.E.T. i “segon” de Fontana en la prefectura. Tanmateix, en l’al·locució que pronuncià Torres en la sessió de presa de possessió del nou consistori, el dia 7 d’agost de 1939, es referí que “el Ayuntamiento no se rige por mayorías ni minorías sino que todos tienen la misión de ayudar al Alcalde, olvidando todo credo político”, o que “con el nuevo Ayuntamiento espero entre en la Corporación el espíritu de F.E.T. y de las J.O.N.S. Esto no quiere decir que todos los Gestores hayan de ser afiliados del partido, en cuyo caso hubiera bastado pedir una relación de ellos” (21). Punt de vista aquest últim que xocava frontalment amb el de Fontana, que creia que tots els càrrecs públics -inclosos els de gestors municipals- havien d’estar en mans d’afiliats al partit (22). També, quant a la política envers als carlins, hi havia diferències, com veurem seguidament. En un altre ordre de coses, possiblement tampoc s’ha d’excloure l’existència

d'una certa rivalitat personal de Torres cap a Fontana, atès el paper destacat que jugà aquest últim en l'organització del viatge de Ciano (23).

Ara bé, les diferències entre el governador i el cap provincial sembla que entraren en una fase qualitativament diferent a partir dels mesos de setembre i octubre de 1939. Fase que, segons Fontana, es caracteritzà per una forta hostilitat de Torres Bestard envers l'actuació dels falangistes. Aquesta actitud acabà motivant la presentació d'una denúncia per part del cap de F.E.T. contra el governador. Però anem per parts. Segons Fontana, el canvi fou conseqüència del fet d'haver-se interessat ell mateix (després de rebre informacions al respecte) per "las actividades de unos cuantos sujetos dudosos que pululan por el Gobierno Civil" relacionats amb qüestions d'abastiments. Les irregularitats de les que es parlava a Tarragona apuntaven al cobrament de comissions en trameses de productes alimentaris des de Mallorca, així com també al cobrament irregular de sancions administratives relacionades amb el comerç. Rumor aquest últim que -deia el "jefe provincial"- en principi no havia volgut creure "a pesar de que la propietaria de unos almacenes me aseguró que le habían cobrado cien mil pesetas de las ciento cincuenta mil impuestas, en metálico y sin recibo" (24). Si hem de creure Fontana, des d'aquell moment el partit començà a notar "dificultades" "por influencia de dichos sujetos". Traves que portaven al resultat que "se está destrozando meticulosamente mi actuación en la Provincia".

En la carta-denúncia que dirigí al seu superior jeràrquic, el vice-secretari general de F.E.T. i ministre sense cartera Pedro Gamero del Castillo, el "jefe provincial" falangista donava compte de la situació i acusava, amb noms i cognoms, les persones de l'entorn de Torres, segons ell responsables directes de les irregularitats. Alhora, detallava una il·legalitat concreta, de la qual en devia tenir proves:

"El ambiente público se ha ido enrareciendo cada día en torno a XXXX y sus satélites XXXXXX y XXXXXX, haciéndose desagradables comentarios sobre la conducta del Gobernador al tolerar tales sujetos, cosa que revela -por lo menos- una ligereza imperdonable.

Yo debo hacerme eco del intenso malestar de la Provincia y poner los hechos en conocimiento de quien procede, comunicando que al sin número (sic) de rumores y conversaciones puede añadirse el caso cierto de que una casa comercial de Reus HA ENTREGADO CUARENTA MIL PESETAS A LOS SUJETOS RELACIONADOS A FIN DE OBTENER LA CONDONACION DE LA SANCION CON QUE SE LES HABIA AMENAZADO (25)".

Referint-se a les implicacions polítiques d'aquests fets raonava el cap provincial de F.E.T.:

"¿Como es posible nuestra actuación si el pueblo ve la imposición de duras multas -muchas veces- a infelices y que en cambio los poderosos "solucionan" sus "problemas" con los mismos órganos que les arruinan a ellos? (26) ¿Cómo podemos hacer nada si se nos pone toda clase de obstáculos y se deshace nuestro prestigio en el pueblo al ver a la Falange *como cosa tolerada* y a nuestro uniforme como garantía de trabas y quebrantos sin que quepa -al menos como compensación- la menor rebeldía ante la injusticia?

Este ser “gubernamentales” para las cosas duras y sacrificios y “oposición” para las cosas gratas o ventajosas es un potro que nos descoyunta poco a poco: y más en este triste caso de Tarragona motivado no por una discordancia política sino tan sólo porque estorbamos “la paz del estraperlo” pues como te explicaba esta situación desfavorable se inició al tener noticia de nuestra discreta preocupación por las actividades estraperlistas”.

Tanmateix, la crítica de Fontana al governador no s’esgotava en les irregularitats administratives:

“Por si fuera poco el Sr. Torres goza de una impopularidad absoluta producida por su carácter despótico que rechaza todo contacto con las personas destacadas de la Provincia al extremo de que no tiene un sólo amigo en ella, manteniendo un aislamiento completo, pues sólo recibe una mañana a la semana y poco a poco se ha apartado todo el mundo del Gobierno Civil. Por otra parte, en vez de tratar a los Alcaldes como a colaboradores los trata tiránicamente, imponiéndoles multas y encarcelándolos por fútiles incumplimientos de sus numerosas y constantes circulares.

Parece, además, buscar nuevos motivos de impopularidad, y así ha conseguido hacerse odioso al poner trabas y limitaciones a la celebración de las tradicionales Fiestas Mayores, y ahora con los bailes y partidos de fútbol, pues para los primeros exige un costoso expediente y para los segundos un permiso del Comité Olímpico Español. Para redondear el cuadro hace caso de los indeseables que le rodean y por culpa de ellos se encarcela, destituye o multa a las personas de derechas de los pueblos produciéndose la más completa desmoralización entre los afectos”.

Per últim, quant a l’actitud envers els carlins, afegia:

“He de manifestar también mi disconformidad con su política cerca de los tradicionalistas, pues si bien tolera alguna vez cosas que no debieran, en cambio observa con ellos una posición carente de toda cordialidad y agresiva en extremo puesta de relieve últimamente con un discurso en Tortosa que como Jefe Provincial de la Falange Tradicionalista he de considerar inadmisibles por las molestias -por acción y omisión- que contenía para los mismos: por tan torpe camino nada conseguiremos (27)”.

Concloïa Fontana dient:

“Yo te pido, camarada Gamero, una decisión rápida y para ello me tienes a tu disposición para ampliarte las breves pinceladas de esta carta en la que me limito a trasladar la impresión exacta de la calle en una enumeración carente de toda pasión pues ningún motivo tengo de queja, ya para mi persona ya para el Partido, e incluso quiero creer que la única culpa reside en una lamentable confianza en sujetos de poca moralidad”.

L’oferiment que feia de ampliar dades es féu realitat un mes més tard. Segurament, a causa de conèixer els lligams de Torres a les altes instàncies, el cap de la F.E.T. de Tarragona s’entrevistà amb Ramón Serrano Suñer, aleshores ministre de Governació i president de la

“Junta Política” de F.E.T. i al qual posteriorment adreçà (“por habérmelo pedido verbalmente”) com també al general Agustín Muñoz Grandes, ministre secretari general del partit, un nou informe (28) on explicava -ben segur a requeriment d’aquests-, exhaustivament, tres casos específics d’irregularitats relacionades amb el Govern Civil. Concretament, descrivia com la venda d’una partida de mongetes procedents de Mallorca s’havia fet a Tarragona a un preu diferent del consignat al punt d’origen; com s’havia autoritzat un sobrepreu als subproductes d’arròs, contrari al preu fixat al B.O.E.; i, d’una manera més general, que:

“Diariamente se practican decomisos por circulación clandestina, precios abusivos y ocultación de existencias, que representan unas quince mil pesetas mensuales, que se ingresan en un fondo privado, sin que por ello se dé conocimiento ya que no están autorizados por la Comisaría General de Abastos (sic) al no ir acompañadas de las correspondientes multas.

Estos hechos son del dominio público y contribuyen cada día más a enrarecer el ambiente pues, aparte de los casos que he podido comprobar y de los que carezco de pruebas ciertas, se sigue en otros un criterio de rigidez imponiendo multas, sobre todo en los pueblos, procurando buscar un efecto de moralidad y honradez persiguiendo abusos, ocultaciones, etc., etc. y precisamente con ello se alcanza un resultado contraproducente al ser del dominio público algunas anomalías de Abastos que tan en desarmonía están con el rigor de que se hace gala en otros casos”.

El report, datat el 19 de novembre de 1939, sembla que tingué conseqüències (29): Tot just d’iniciar-se l’any 1940, el governador Mateo Torres Bestard fou cessat (30).

Deixant de banda ara l’especificitat del cas que acabem de tractar, cal dir que el marc general en el qual es reflecteixen les tensions entre les dues autoritats és el de l’existència de dos poders civils d’àmbit provincial (Govern Civil i “Jefatura” de Falange) de pes desigual. El fet que el governador fos *legal i efectivament* el màxim representant de l’Estat a la província, amb els poders tangibles -polítics i administratius- que això significava, el situava per damunt del cap de F.E.T., responsable d’un aparell polític creat en teoria per inspirar l’acció d’aquest Estat i per a connectar-hi la població. En la conjuntura dels anys 1939 i 1940, a Tarragona, el partit, queixós de la seva manca de poders efectius, intentà de portar endavant el seu teòric paper de mediador Estat-Societat i d’aplicar en la mesura del possible la doctrina nacional-sindicalista. Tanmateix, la pròpia posició de representant màxim de l’ideari del “Nuevo Estado”, el convertí en el receptor del gruix de les crítiques i del descontentament. Com deia expressivament Fontana el novembre de 1940:

“Es curioso observar como un Estado tan profundamente dividido en sus poderes y opiniones presenta ante los ojos del vulgo una tan estrecha solidaridad y cosa peregrina, en verdad, que este signo solidario sea la Falange que en muchos casos está totalmente ausente de los citados poderes y opiniones (31)”.

En aquest sentit s'entén que l'actuació política del cap provincial de F.E.T. inclogués amb freqüència crítiques per l'actuació d'altres òrgans de l'Estat, començant pel Govern Civil. Si bé les relacions entre el successor de Torres al Govern Civil -Angel Bernardo Sanz Nougues (32)- i Fontana foren millors que les de la fase anterior (33), les tensions no desaparegueren del tot. De la mateixa manera, un Fontana preocupat per les conseqüències polítiques dels problemes d'abastiments, aconseguirà, a través del secretari general Muñoz Grandes, la tramesa de partides de blat en un moment d'escassetesa i presentarà una queixa per l'actuació del cap provincial del Servicio Nacional del Trigo (34); o es queixarà als seus caps de l'actuació desmesurada del fiscal de Taxes (35); i esdevindrà també constant la seva reclamació envers l'actuació de la Guàrdia Civil a la província ("deja muchísimo que desear por continuar en ella un gran número de guardias que actuaron en periodo rojo y por mezclarse frecuentemente en cuestiones políticas locales" (36)).

Tanmateix, la crítica més important de les dirigides pel cap provincial falangista anirà adreçada a una secció de l'administració militar, l'Auditoria, l'organisme responsable de la repressió en l'àmbit jurisdiccional. Són corrents en aquests anys les referències de Fontana a les conseqüències polítiques del que anomena "el problema de la represión" (37). En un escrit del mes d'agost de 1940, dirà:

"Cada dia produce mayores daños la política de represión. Hasta la fecha todas las medidas de clemencia han hallado el vacío y la sorda oposición de la Auditoría de Guerra. El descontento entre la gran masa de familias directa o indirectamente afectadas por familiares encarcelados es cada dia mayor al extremo de que posiblemente se interpretan todas las medidas de clemencia no como tales sino como justicia debida a los errores cometidos. Todo ello es a mi modo de ver producido:

- a) El sistema absurdo de basar el sumario en tres informes (Falange, Guardia Civil, Ayuntamiento) generalmente injustos por amistad o por odio.
- b) En la diferencia de criterio que por ejemplo ha hecho fusilar a los miembros de un Comité y han dejado al presidente del mismo condenado a unos años.
- c) El malentendido (sic) espíritu de cuerpo de la Auditoría de Guerra, órgano hoy día desconectado de la realidad sin normas ni inspiración y que adolece por un lado de inmoralidad y por otro de un resentido espíritu contrario a toda medida de clemencia.
- d) La depuración militar y el pase a Campos de Concentración o Batallones de Trabajadores ha sido un tremendo error y dichos lugares son verdaderos focos de perversión política. (38)".

I el novembre següent es doldrà de bell nou que, també en l'assumpte repressiu, "toda la crítica recae sobre la Falange "(39).

Al costat d'aquesta visió del partit únic que acabem de citar -i tenint fins i tot en compte que el cap provincial de F.E.T. explicava als seus superiors de Madrid el fet que "la Falange no goza de un extraordinario fervor popular (...) se la considera por muchos como una cosa oficial, algo

así como el Instituto de Higiene, pero no manifestación espontánea de una realidad social en esta Provincia" o que "carecemos (...) de una aportación popular entusiasta en extensos sectores" (40)-, no cal negligir la incidència relativa de F.E.T. en la vida tarragonina. Sense pretendre entrar en una anàlisi exhaustiva del tema, anotem el fet de l'autorització a Madrid d'uns preus de l'avellana d'acord amb les resolucions adoptades per una assemblea de camperols i propietaris, convocada per la prefectura provincial de F.E.T. i la C.N.S. (41), amb assistència de representants de més de cent pobles. Resolucions aquelles, que xocaven amb els interessos dels comerciants i industrials del sector, i que foren acceptades després de múltiples gestions de Fontana prop del coronel Galarza (sots-secretari de Presidència del Govern) i per mitjançeria de la vice-secretaria general de F.E.T. i de Gerardo Salvador Merino, delegat nacional de Sindicats (42).

Coneixem també l'existència de tensions a l'hora del muntatge d'algunes seccions de F.E.T. y de las J.O.N.S. a Tarragona o també en el seu funcionament posterior. Aquest serà el cas del servei falangista "Servicio Español del Magisterio" (S.E.M.), la creació del qual, segons la "Jefatura provincial" de Falange, topà amb la política obstructionista d'algunes autoritats de l'ensenyament tarragoní. Ho sabem perquè, poc després de constituir-se el S.E.M. a la província -amb un cert èxit inicial en l'afiliació (43)-, Fontana dirigí diversos escrits de queixa als seus superiors de Madrid, denunciant els impediments que es posaven al desenvolupament de l'organització i demanant gestions urgents prop del ministre d'Educació Nacional per tal de tallar-los. Exigia que "se deje funcionar al igual que en toda España el Servicio Español del Magisterio" (44) i feia esment dels "manejos para evitar que el S.E.M. desarraigue el tradicional caciquismo que asfixia a los maestros de esta Provincia" (45). Mesos més tard, en tractar de la necessitat que el S.E.M. formés part de les juntes provincials i locals de primer ensenyament, tornava a insistir el cap falangista: "todos los cargos de las instituciones primarias y docentes están en manos de personas poco afectas al Partido cuando no es oposición declarada. Constantemente se coacciona a los Maestros Nacionales a fin de que no se inscriban en el Servicio Nacional (sic) del Magisterio" (46). Igualment hi hagué moltes tensions en el desenvolupament del Sindicat Provincial de Pesca de la C.N.S. al port de la capital, amb enfrontaments amb el Pòsit de Pescadors i amb alguns càrrecs de la Junta d'Obres; conflictes al darrera dels quals hi havia, segons els falangistes, els interessos caciquils que dominaven a la barriada de Sant Pere Pescador (El Serrallo) i que els impedien muntar uns "Servicios Sindicales" semblants als que funcionaven al port de Barcelona (47).

Quant a les relacions entre "Jefatura Provincial de F.E.T. y de las J.O.N.S." i els ajuntaments i la Diputació provincial, la realitat era desigual. Predominaren els conflictes d'àmbit local entre alcaldes i "jefes locales del Movimiento" (48), motivats moltes vegades per la diferenciació política i funcional, esmentada en referir-nos a la relació governador-cap provincial de F.E.T. Diferenciació que, des del punt de vista de Falange, s'havia de resoldre dotant de més poder "legal" l'organització (49). Quant a l'Ajuntament de la capital o a la Diputació, les relacions

amb F.E.T. sembla que eren força diferents en cada cas. El fet d'ésser l'alcalde de la ciutat el secretari provincial de F.E.T. ens permet pensar en una relació fluïda (50); respecte de la corporació provincial, en canvi, els falangistes es queixaren repetidament durant el 1940 del fet que els seus gestors no fossin afiliats de F.E.T., i de la poca influència de la corporació en bona part de la província (51). La gestió de la Diputació era qualificada per ells d'"anémica" i "apagada" (52). Tanmateix, llurs intents d'aconseguir una renovació en profunditat del personal directiu d'aquest òrgan no reeixiren durant el 1940 (53).

Tornem ara a la qüestió de les relacions entre diferents sectors polítics franquistes. En aquest aspecte, cal fer esment en primer lloc de la tensió existent entre Falange i una organització que, sense ésser de caire polític, disputà al "Partido" l'enquadrament de sectors importants de la població. Ens referim a l'Acció Catòlica. Són proves que s'establí una competència entre ambdues organitzacions -manifestació de la no renúncia de l'Església als seus propis mecanismes d'enquadrament dins la societat civil i, alhora, expressió d'un cert rebuig a una Falange que reputaven d'acatòlica- i també dels bons resultats de la captació de joves per l'A.C., les informacions que en aquest sentit es feien arribar des de F.E.T. al comandament central del partit el 1940 (54), així com l'acció propagandística de la pròpia "Jefatura" provincial, que aquell mateix any es plantejava d'editar un fullet titulat "La Falange es catòlica" (55).

Això no obstant, la dissensió política més important entre sectors polítics fou la que tingué com a protagonistes els carlins. Al descontentament dels de la Comunió Tradicionalista per no haver-los concedit la prefectura del partit i no haver-se portat a terme una "unificació" equitativa, s'hi sumà, a partir de la primavera de 1939, una actitud activa -en sintonia amb les orientacions generals de l'organització (56)- en pro de la instauració de la Monarquia Tradicional i de rebuig a F.E.T. Segons la documentació falangista, un dels capdavanters d'aquesta actitud hauria estat Antonio Prat Ferrando, advocat, secretari de la comissió depuradora del Govern Civil i de la "Fiscalía de la Vivienda" (57), fill del polític conservador José Prat i co-propietari de la casa comercial "Prat", firma amb molta influència al port. També sembla que estava molt lligat amb aquest posicionament José María Sentís Simeón, el qual, des del seu càrrec de governador de Guadalajara i, després, de Palència, tenia freqüents contactes amb Tarragona.

Les activitats d'aquests tradicionalistes semblen haver-se centrat en la creació d'un ambient contrari a F.E.T., en la crítica de diversos aspectes del funcionament del règim (tema de la justícia-repressió, política de taxes, multes) i, destacadament, en la crítica de les autoritats provincials. Alhora, presentaven com alternativa el seu monarquisme i la instauració de la Monarquia Tradicional (58). Igualment, sembla que comptaven amb una certa xarxa organitzativa pròpia, i que feien un cert activisme: joves d'aquesta tendència realitzaren diverses pintades de creus de Borgonya als carrers o a edificis públics de Tarragona i de Reus (59). Hi havia també una connexió amb l'Acció Catòlica, ja que alguns d'aquests carlins hi

pertanyien.

La reacció de les autoritats governatives contra l'actuació tradicionalista implicà la realització d'alguns escorcolls i detencions (60), i arribà a provocar un curt desterrament fora de la província, del propi Prat (61). Que l'actuació carlina tingué ressò públic quedà palès en manifestacions públiques del governador Torres i, sobretot, de Fontana, que els fustigava des de les planes del "Diario Español" (62).

De tot el que hem dit en podem extreure algunes conclusions. En primer lloc, assenyalarem que la nostra aproximació a la realitat de les relacions entre autoritats i sectors polítics franquistes de Tarragona els anys 1939 i 1940 revela un considerable nivell de conflictivitat. Conflictivitat que té a veure amb la dualitat autoritats governatives-F.E.T. en l'àmbit provincial i local i, quant al tema específic dels enfrontaments entre grups, amb l'existència d'un projecte d'Estat alternatiu al realment existent: el projecte dels carlins. Potser amb una menor vertebració teòrica, però amb molt més poder efectiu a les mans, hi ha també present un projecte polític -o, almenys, alguns elements d'aquest- de "vells" falangistes com Fontana, interessats en l'assoliment d'una major feixistització totalitària del règim. Per la seva banda, l'Església compta amb un projecte específic -la seva implicació en el bàndol "nacional" no li ha deparat *del tot* el tipus d'Estat que desitja- i, en funció d'això, es produiran freqüents friccions amb F.E.T. .

Altrament, l'estudi de les relacions entre Torres Bestard i Fontana posa de manifest diverses qüestions. Primerament, una que, per òbvia i repetida, és freqüentment deixada de banda: no tots els que eren falangistes el 1939 (o el 1937) pensaven igual. Rera la denominació i rera el càrrec hi ha pensaments diferents que, en el cas de Fontana, cal arrengrerar entre els més "nacional-sindicalistas". Un posicionament que no es queda en la teoria sino que, en la mesura del possible, Fontana intenta portar a la pràctica. En tant que part d'aquesta, cal enquadrar la crítica del cap provincial de F.E.T. envers altres autoritats i els èxits relatius que obté. La mateixa destitució de Torres -si la versió de l'afer que hem donat és la correcta- s'ha d'entendre enmig d'un context estatal en el qual F.E.T. és influent, a través de la cadena Serrano Suñer-Muñoz Grandes-Gamero del Castillo. Això no obstant, com també hem vist al llarg de les pàgines anteriors, la influència dels falangistes té importants límits, en el marc provincial i estatal.

Si la nostra ullada cap endins ens ha permés veure dissensions, la visió ("exterior") que bona part de la població tarragonina tenia de les autoritats i dels diferents sectors polítics franquistes focalitzava moltes de les seves crítiques en F.E.T. y de las J.O.N.S. No podia succeir d'altra manera atesa l'estructuració política vigent. La F.E.T. era legalment el moviment inspirador de l'acció de l'Estat i -independentment que ho fós realment o no, o en quina mesura- la població la percebia com a tal. I no li mancava la raó. Al cap i a la fi, l'aparença, sinó tota, reflecteix almenys una part de la realitat.

NOTES

(1).- Val a dir que l'avenç territorial franquista fou el resultat d'una ofensiva iniciada el 9 de març de 1938 al front d'Aragó amb l'objectiu d'arribar a la Mediterrània i migpartir la zona republicana, objectiu que s'assolí completament. Les causes per què Franco no decidí explotar el seu èxit i completar la conquesta de la resta del Principat és un tema encara avui força desconegut. Sobre aquesta qüestió i, en general, els temes referents a aquesta fase m'he basat en el meu llibre *FALANGE, GUERRA CIVIL, FRANQUISME. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys del règim franquista* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Abat Oliba núm. 116, 1992).

(2).- *FALANGE, GUERRA...cit.*, pàg. 283.

(3).- *Ibid.*, pàg. 361.

(4).- José María Sentís Simeón, de Riudoms, era militar de carrera i carlí. Estretament relacionat amb Joaquín Bau abans de la guerra, durant aquesta participà en els intents d'aconseguir una aplicació del decret d'unificació a les forces polítiques catalanes diferent de la que efectivament s'aplicà i en contra d'aquella. Home ben relacionat amb Martínez Anido, fou ferit durant la contesa i ocupà diverses delegacions d'Ordre Públic a la "Zona Nacional". Sobre Sentís v. *FALANGE, GUERRA...CIT.*, pàgs. 187 i pàssim; José María Fontana, *Los catalanes en la guerra de España*, Barcelona, Acervo, 1977, pàg. 41 i pàssim; Joan R. Corts i Salvat-Josep M. Toda i Serra, "Josep Maria Sentís: un soldat per Déu i la Pàtria", "LO FLOC" (Riudoms), núm. 80, juliol-agost 1986; Marcelino Robert, "La figura prócer del Sr. Sentís", "DIARIO DE TARRAGONA", 19-VIII-1989, pàg. 24.

Sentís pogué sortir de Tarragona gràcies a l'ajut del seu parent Jaume Sentís i Anfruns, un dels fundadors d'Unió Democràtica de Catalunya a la ciutat: Entrevistes amb el Sr. Jaume Sentís i Anfruns (Tarragona, 6 d'abril i 7 de maig de 1992).

(5).- "Boletín Oficial del Estado" (B.O.E.) número 544 de 18-IV-1938. Monzón no apareix al treball de Josep Clara "Els governadors civils del franquisme a Catalunya: notes sociològiques" (dins VVAA, *L'època franquista. Estudis sobre les comarques gironines*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1989).

(6).- Segons el "Diario Español" (Tarragona) de 14-III-1939, pàg. 2, Iturmendi "fue requerido dias antes de la liberación de Tarragona por el Excmo Sr Ministro de la Gobernación, que conocía sus dotes personales y su acendrado patriotismo, para ocupar el puesto de gobernador civil de nuestra provincia". La data de nomenament d'Iturmendi citada per Clara és la de 5-I-1939 (*Ibid.*, pàg. 36).

(7).- Prengué possessió el 12 d'abril de 1939: "Diario Español" 13-IV-39, pàg. 2. Segons Clara, fou designat oficialment el 31-III-1939: *Ibid.*

(8).- Clara, *Ibid.*, pàg. 40.

(9).- Josep Massot i Muntaner, *El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, pàg. 371.

(10).- El 18-X-1936, concretament: Josep Massot i Muntaner, *Vida i miracles del "Conde Rossi". Mallorca, agost-*

desembre 1936. Màlaga, gener-febrer 1937, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, pàg. 136.

(11).- V. La periodificació de les fases de la repressió a Mallorca, amb expressió dels diversos autors contemporanis que es referiren a ella i als seus protagonistes, a Josep Massot i Muntaner *Georges Bernanos i la guerra civil*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

Un altre dels noms associats a la repressió a Mallorca, Francisco Barrado Zorrilla, sembla ésser que era d'origen tarragoní, fill d'un general de l'Exèrcit: Entrevistes amb D. Jaume Sentís i Anfruns cit.

(12).- *Ibid.*, pàg. 201.

(13).- V. "Circular número 1 de la Delegación Nacional de Organizaciones Juveniles, Salamanca, 5 de Julio de 1937" a "Boletín del Movimiento de Falange Española de las J.O.N.S.", número 2 de 15-VIII-1937, pàgs. 12-13.

(14).- V. l'obra del Marqués de Zayas, ex-cap provincial de la F.E. de Balears *Historia de la Vieja Guardia de Baleares*, Madrid, 1955, on no apareix citat Torres entre els oficials de l'Exèrcit afiliats a l'organització.

(15).- *Ibid.*, pàgs. 17 i 84-85. Hi ha referències a ambdós personatges a Stanley G. Payne, *Falange. Historia del fascismo español*, París, Ruedo Ibérico, 1965; Maximiano García Venero, *Falange en la guerra de España: la Unificación y Hedilla*, París, Ruedo Ibérico, 1967; i Herbert R. Southworth, *Antifalange. Estudio crítico de Falange en la guerra de España de M. García Venero*, París, Ruedo Ibérico, 1967.

(16).- Un germà de Ramón Serrano Suñer, Fernando, havia estat secretari provincial de la F.E. de Balears durant un temps, amb anterioritat a l'inici de la contesa. L'accés d'aquests dos elements a Ramón Serrano no degué ésser difícil. Sobre el càrrec de Fernando Serrano: Zayas, *Ibid.*, pàgs. 29-31

Per la seva banda, López Bassa havia estat cap dels sindicats falangistes -la "Organización Nacional-Sindicalista"- de Mallorca ja durant la contesa. Apareix citat a la premsa falangista com "forjador infatigable de los Sindicatos Nacional-Sindicalistas de Mallorca": "AQUI ESTAMOS" (Palma) núm. 27 (Abril de 1937) i número extraordinari de 1937. Agraïxo al director de la Biblioteca de la Fundació Bartolomé March Servera (Palma) la seva amabilitat en facilitar-me els dos exemplars del periòdic citats]. En arribar a Salamanca entrà en contacte amb Hedilla, el qual deia d'ell que "tenia una idea disparatada del nacionalsindicalismo": García Venero, *Falange en la guerra de España...cit.*, pàg. 350. Aquest autor relaciona López i Sergio amb Joan March.

(17).- Sobre la sorpresa que, per a molts falangistes constituï l'arribada i ascens polític d'aquests militars falangistes mallorquins v. Fontana, *Los catalanes...cit.*, pàg. 299: "Un grupo expedicionario de políticos mallorquines (López Basa [sic=per Bassa], Orbaneja, Torras, Torres Bestard, Barrado, etc.) ocupó el mando del movimiento unificado sin que haya conocido jamás las causas o razones".

En tant que secretari i segurament en funció de les seves antigues preocupacions sindicalistes López Bassa mantingué contactes amb Rafael Gay de Montellà, un ex-lliguer resident a Mallorca durant la guerra i afiliat a la Falange catalana que editaria el 1938 un llibre sobre temes sindicals: V. *FALANGE, GUERRA CIVIL...cit.*, pàgs. 154 i 518.

(18).- Juan Sáez Marín, a la seva obra *El Frente de Juventudes. Política de juventud en la España de la postguerra (1937-1960)* (Madrid, Siglo XXI, 1988) desmenteix la coneguda anècdota de l'atribució de la paternitat de l'eslògan de les OOJJ. ("Por el Imperio hacia Dios") a Torres que féu Dionisio Ridruejo en les seves memòries (*Con fuego y con raíces. Casi unas memorias*, Barcelona, Planeta, 1976, pàg. 116.). Sáez l'atribueix a Víctor de la Serna (*El Frente de Juventudes...*, pàg. 39).

(19).- "DIARIO ESPAÑOL" 2-V-1939, 19-V-1939, 13-VI-1939 i 25-VI-1939.

(20).- "DIARIO ESPAÑOL", 12-VII-1939. Acompanyà Ciano el ministre de la Governació espanyol i president de la Junta Política de F.E.T. y de las J.O.N.S., Ramón Serrano Suñer.

Després de la visita de Ciano es clogué tota una fase de proliferació d'actes commemoratius i de concentracions, els objectius de la qual havien estat, segons Fontana, "la creació de un clima propicio y (...) la popularización de uniformes y consignas": *FALANGE, GUERRA...*, pàgs 397n i 398n.

(21).- "Acta de Constitución Provisional de la Comisión Gestora de Tarragona", 17-I-1939: Arxiu de l'Ajuntament de Tarragona. L'accés al càrrec de secretari provincial de Macián, en substitució del tortosí Felipe Sanz Homedes, a "DIARIO ESPAÑOL" de 15-IV-1939.

(22).- Fontana arribaria a l'extrem de dictar una circular als caps locals de F.E.T. on, després d'argumentar que "existe una minoria de infelices que se denominan a si mismos "vivos" que creen posible la participación en la vida pública a través del Municipio, la provincia o el Estado en la variedad de sus órganos y Corporaciones permaneciendo al margen de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.", ordenava: "1º. Por los Jefes Locales se enviará una relación de todas las personas que formen parte de los Ayuntamientos sin pertenecer al Partido para que por esta Jefatura Provincial se proponga su destitución al Excmo. Sr. Gobernador Civil de la provincia. 2º. Por los Jefes Locales y Delegados de Servicio competente se enviará una lista de aquellas personas que ocupen algún cargo en relación con el Municipio, Provincia o Estado a fin de confeccionar una relación de desafectos a F.E.T. y de las J.O.N.S. y por tanto a su Jefe Nacional: Franco": Circular de 31-VII-1940 a "Parte 1 a 15 de Agosto 1940. Jefatura Provincial de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Tarragona", Archivo General de la Administración (A.G.A.): Fons Delegación Nacional de Provincias, Capsa 11, núm. 4.

(23).- Fontana havia concebut, junt amb el cap provincial de Barcelona, Calviño, la rebuda multitudinària que es muntà a Serrano Suñer el dia del seu retorn d'Itàlia, el 14 de juny de 1939: Fontana, *op. cit.*, pàg. 326; "DIARIO ESPAÑOL", 22-VI-1939. Al recorregut que es féu per Barcelona aquell dia, Fontana anava en el mateix vehicle que Serrano, Alvarez Arenas -general cap dels "Servicios de Ocupación"- i Calviño: "DIARIO ESPAÑOL" 15-VI-1939.

(24).- "Informe sobre la actuación del gobernador" (23-X-1939). A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 11, núm. 9.

(25).- *Ibid.* Al text original hi apareixen els cognoms que s'han omès en la nostra transcripció.

(26).- Fontana no esmentava el fet de la imposició il·legal de multes, fet del qual tingué constància escrita el 4 de novembre d'aquell any: v. Declaració d'un comerciant de Tarragona davant la Delegació Provincial d'Informació i Investigació de F.E.T. feta amb aquesta data: Documentació privada de José María Fontana.

(27).- Torres utilitzava sovint a Tarragona un lema peculiar, "Dios, Patria, Franco", jugant amb el dels carlins. L'utilitzava com a consigna final als seus discursos ("DIARIO ESPAÑOL" 19-V-1939), i també, imprès, en els seus oficis. Tanmateix, tot i que semblava pretenir el contrari, el lema no era invenció seva: ja havia estat utilitzat a Mallorca el 1937: v. J. Massot i Muntaner, *Georges Bernanos...cit.*, pàg. 147.

(28).- Còpia de l'informe a Serrano, a Documentació privada de José María Fontana; l'informe a Muñoz Grandes, a "Informe sobre el gobernador" cit.

(29).- Fontana finalitzava l'escrit dient de bell nou que "procuraré informar de otros casos aunque no se le ocultará la dificultad cada vez mayor de obtener datos sin quebrantar la norma de discreción obligada tratándose de personas que ostentan cargos públicos".

(30).- "DIARIO ESPAÑOL" de 5-I-1940, pàg. 1. Segons Clara (op. cit., pàg. 36), el cessament fou el 30-XII-1939.

No coneixem amb precisió la trajectòria de Torres immediatament posterior al seu cessament de Tarragona. En tot cas a partir del 1941 apareix com a responsable del "Juzgado Militar Especial" de la Capitania General de les Balears: v. Miguel Durán Pastor, *SICUT OCULLI. Un tiempo pasado que no fue mejor. Vigilantes y vigilados en la Mallorca de la postguerra 1941-1945*, Palma, Miquel Font editor, 1992. El 1948 encara exercia aquest càrrec: v. David Ginard i Féron, *La resistència antifranquista a Mallorca (1939-1948)*, Palma, Edicions Documenta Balear, 1991.

(31).- "Parte Noviembre 1940", A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 11, núm. 22.

(32).- Un enginyer, de Terol, que s'estaria en el càrrec fins a l'octubre de 1941: Clara, op. cit., pàgs. 36 i 40.

(33).- Fins i tot en alguns moments foren cordials: v. Carta de Fontana a Pedro Gamero del Castillo de 22-VIII-1940: A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 11, número 5.

(34).- "Informe Jefe Provincial sobre actuación Jefe Provincial del Trigo. 20-IX-1939": A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 11, núm. 5.

(35).- "Parte Noviembre 1940" cit.

(36).- "Parte quincenal 10-25 de Junio 1940": A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 11, núm. 37.

(37).- Ibid

(38).- "Parte 1-15 de Agosto 1940" cit.

(39).- "Parte Noviembre" cit.; Fontana mateix patí les conseqüències de l'actuació d'Auditoria de Tarragona, a través d'un oncle seu, afusellat: v. José María Fontana Tarrats, *Dos trenes se cruzan en Reus*, Barcelona, Acervo, 1979, pàg. 141.

(40).- "Parte quincenal del 1 al 15 de Julio 1940": A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 11, núm. 2.

(41).- "Parte Octubre 1940": A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 11, núm. 18.

(42).- Expedient de 30-IX-1940: A.G.A., Fons D.N. de Provincias, Capsa 78, núm. 33.

(43).- A un escrit de Fontana de 22-I-1940 enviat a la D.N. de Provincias es pot llegir: "En pocas semanas y sin local y sin medios [el S.E.M.] ha alcanzado cerca de 400 afiliados": Expedient 6-XII-1939: A.G.A., Capsa 11, núm. 14

(44).- Escrit de 6-XII-1939 inclòs a l'expedient citat a la nota anterior.

(45).- Escrit de 22-I-1940 cit. Els escrits de Fontana foren enviats pel "delegado nacional de Provincias" i el propi vice-secretari Camero al delegat nacional d'Educació Nacional de F.E.T. i al ministre d'Educació Nacional, el qual, segons consta en nota manuscrita a l'expedient, intervingué "en el asunto".

(46).- "Parte 10-25 de Junio 1940" cit.

(47).- V. Escrit del delegat sindical provincial de Tarragona al delegat nacional de Sindicats de 12-XII-1940 i dossiers sobre la qüestió a Documentació privada de José María Fontana.

La C.N.S. en general sembla que estava molt interessada en el muntatge de serveis sindicals als diversos ports de la península i illes: Es pot seguir la qüestió a "SOLIDARIDAD NACIONAL" dels anys 1939 i 1940. Sobre aquest tema V. Jordi Ibarz Gelabert, "Los estibadores del puerto de Barcelona durante el Primer Franquismo, 1939-1952": Comunicació presentada al "I Encuentro de investigadores del Franquismo", Barcelona 5, 6 i 7 de novembre de 1992. En el debat d'aquest simposi se cità també l'actuació de la C.N.S. als ports de les Illes Canàries.

(48).- "Hemos podido palpar de manera evidente que constantemente se producen choques entre ellos [els caps locals de F.E.T. y de las J.O.N.S.] y las demás Autoridades Locales: Alcalde, sargento de la Guardia Civil": "Parte Noviembre 1940" cit.

Cal fer notar que la documentació del Govern Civil referent a la constitució de Comissions Gestores a la província de Tarragona ha desaparegut. Aquest important fons incloïa informes polítics del servei d'Informació i Investigació de F.E.T. i de la Guàrdia Civil referits a tots els proposats com a gestors. La seva pèrdua impedeix l'avaluació global del pes relatiu de F.E.T. als diversos ajuntaments.

(49).- Ibid.

(50).- Les relacions a nivell de partit entre Fontana i Macián eren de "completa compenetración": José María de Areilza, "Informe de la Inspección Regional de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Cataluña elevado a la consideración del secretario general del Partido. 9 de Octubre de 1939", Documentació privada de Carlos Triás Bertrán.

(51).- "Parte 10-25 de Junio 1940" cit.

(52).- "Parte Septiembre 1940": A.G.A., D.N. de Provincias, Capsa 11, núm. 10.

(53).- Ibid.: "La vida de la Diputación (...) sin constituir ninguna oposición al Movimiento considero que existen camaradas en la Provincia capaces de renovar y dar gran empuje a éste importantísimo órgano de nuestra vida provincial. Este problema lo planteé ya en Secretaría General y en el Ministerio de la Gobernación esperando para resolverlo la publicación de la Ley de Administración Local".

(54).- Jefatura Local de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Reus, "Informe sobre las actividades de la Juventud Masculina de A.C. de Reus" 17-V-1940: A.G.A., D. N. de Provincias, Capsa 11, núm. 33.

(55).- "Parte 10-25 de Junio 1940" cit.

(56).- *FALANGE, GUERRA...cit.*, pàgs. 364-367.

(57).- Informe de la Delegació Provincial d'Informació i Investigació de F.E.T. de Barcelona d'11-X-1939: A.G.A., D. N. de Provincias, Capsa 30, núm. 17.

(58).- Ibid. i Informe de la Delegació Provincial d'Informació i Investigació de Tarragona de 6-II-1940: A.G.A., Fons D. N. de Provincias, Capsa 11, núm. 25. En aquest últim escrit es diu que els carlins s'atribueixen haver aconseguit la destitució del governador Torres, gràcies a la pressió exercida envers les autoritats estatals.

(59).- Informe de 6-II-1940 cit.: Entre ells les parets del Govern Civil i la Jefatura provincial de F.E.T.

(60).- V. Informes citats a la nota (56). El maig de 1939 fou detingut el cap dels carlins de Reus, Sagrañes: Carta de Luis Ortíz y Estrada a Manuel Fal Conde de 6-V-1939: Arxiu Fal Conde (Sevilla).

(61).- Durant la tardor de 1939: Informe de 6-II-1940 cit. Sembla que el motiu fou haver-se negat a vestir la camisa blava en un acte oficial i el lloc de desterrament Barbastro: Entrevista amb el Sr. Francesc Vives Surià (El Rourell, 21-XI-1992).

(62).- "DIARIO ESPAÑOL" 19-V-1939 i 20-VII-1939 ("Pasquín", pàg. 3).

Acte públic a la Plaça de la Font, l'any 1939. Entre els assistents destaquen les autoritats provincials Mateo Torres Bestard i Josep M. Fontana Tarrats.

